

Світлана Клименко
доктор біол. наук, професор,
зав. відділу акліматизації
плодових рослин
Національного ботанічного саду
ім. М.М. Гришка НАН України,
м. Київ

Олена Полевецька
інженер Інституту фізики
НАН України, м. Київ

Василь Шендеровський
доктор фіз.-мат. наук,
професор, пров. наук. співр.
Інституту фізики
НАН України, м. Київ

АКАДЕМІК М.Ф. КАЩЕНКО — ФУНДАТОР НАУКОВОГО І ПРАКТИЧНОГО САДІВНИЦТВА (до 160-річчя від дня народження)

“Протягом усього мого життя мені довелося працювати в декількох галузях біології, а головним чином у чотирьох: мікроскопічній техніці, ембріології, мамології та в акліматизації — і в кожній галузі від моєї праці залишився деякий тривкий внесок, яким користуватимуться майбутні дослідники...”

М.Ф. Кащенко

Історія науки не може залишати байдужим жодного дослідника. **Володимир Вернадський** пише: “Натураліст і математик завжди має знати минуле своєї науки, щоб розуміти її сучасне. Лише в такий спосіб можлива правильна і повна оцінка того, що здобувається сучасною наукою, що виставляється нею, як важливе, істинне або потрібне”.

Учений переконливо доводить, що важливу роль у науці відіграє особистість, адже у сфері історії ідей, наукової думки, історії знання людська особистість і людська воля виступають на перший план. “Немає ідей, немає наукової думки, немає наукової роботи, наукового відкриття без людської особистості... Історія науки не твориться цією колективною роботою. В ній виступають вперед окремі особистості...”, — наголошував академік **Вернадський** і, більше того, зазначав, що знання історії науки має вирішальне значення в часи перебудови духовної свідомості людини...

На межі XIX—XX століть чітко визначилися екологічні тенденції — у вивченні анатомії рослин, а дослідження клітини виділилося у самостійну науку — цитологію та ембріологію (цитологія — наука про будову, функції та розвиток клітини; ембріологія — вчення про розвиток зародка). Розвиток техніки експерименту, зі застосуванням найновітніших фізико-хімічних методів, дав можливість вивчати фізіологічні та біологічні процеси в живій природі. Свій внесок у розвиток цієї науки зробили й українські вчені, але не всі вони відомі ні в рідній країні, ні за її межами, хоча багато з них є засновниками науково-дослідних інститутів і лабораторій, фундаторами нових напрямів досліджень, авторами численних відкриттів у біології. Серед цих видатних людей, чия діяльність збагатила світову цивілізацію, є також ім'я видатного українського ботаніка, ембріолога, одного з перших академіків Української академії наук **Миколи Феофановича Кащенка** [1].

Його називали вали чарівником... Щоправда, титул цей йому не подобався. Адже досягти великих успіхів він зміг тільки завдяки наполегливій праці та великій вірі у свою справу. Якби був чарівником, хіба йшов би так довго і важко до своєї мети? Лікар за освітою, професор зоології за спеціальністю, **М.Ф. Кащенко** із 80 років свого життя, за його словами, 40 віддав “перетворенню живої природи, справі збагачення Сибіру й України новими рослинами” [2].

**Кашенко Микола Феофанович (1855—1935) — академік
Всеукраїнської академії наук з 1918 р.**

Народився Микола Феофанович Кашенко на хуторі Веселий Олександрівського повіту Катеринославської губернії (тепер смт. Веселе Запорізької області) 7 травня (за новим стилем) 1855 року в багатодітній сім'ї (п'ятеро хлопців і чотири дівчини) дріб-

номаєтних дворян козацького походження. Батько, **Феофан Гаврилович**, був суворим до дітей, але любив книгу, його прізвище можна знайти серед осіб, які підписалися 1841 року на книжку біографій російських генералісимусів і фельдмаршалів **Дмитра Бантиш-Каменського**. Мати, **Марія Семенівна**, завжди була заклопотаною, щоб нагодувати, вдягнути й регулярно повести дітей до церкви. Всі діти здобули ґрунтовну освіту та добре виховання. Двом із них — найменшому **Адріанові** та, старшому від нього на три роки, **Миколі** — судилося відіграти помітну роль в історії культури свого народу.

Дитинство минало в батьківському маєтку серед степової природи Січеславщини (зазначмо, що із восьми Запорізьких Січей, які існували, — в цьому краї було шість).

Спочатку Микола навчався в губернській дворянській гімназії в Катеринославі (пізніше вона називалася хлоп'ячою гімназією, більшовики закрили її в 1920 році), яку закінчив у 1875 році зі срібною медаллю. Вищу медичну освіту спершу здобував на медичному факультеті Московського університету, де під керівництвом професора зоології **Анатолія Богданова**, одного зі засновників антропології в Росії, оволодіває технікою мікроскопічних досліджень. Саме **Богданов**, після одного з успішних спостережень юнака (помічену деталь у будові людської нематої), привітав його з неабияким успіхом і сказав: *“Не медиком Вам бути!”*. 1876 року Кашенко переводиться до Харківського університету на медичний факультет. Упродовж чотирьох років він самостійно навчається в ембріологічному кабінеті в приватдоцента **Зосима Івановича Стрельцова**.

Катеринославська класична чоловіча гімназія

Головний корпус Томського університету

Під його керівництвом молодий дослідник ґрунтовно вивчив будову й розвиток кісток жаби, що і стало основою першої наукової праці, опублікованої в німецькому біологічному журналі “*Archiv fur mikroskopische Anatomie*”. Згадаймо, що ще під час навчання в 1878 році, в часи російсько-турецької війни, він на практиці удосконалював свої медичні знання на посаді помічника ординатора у Кавказькому військовому тимчасовому Джажурському шпиталі № 2...

У 1880 році **Микола Кащенко** закінчує навчання в університеті зі званням повітового лікаря і певний час викладає у ньому курс порівняльної анатомії, гістології та ембріології. Але вже через рік його обрано стипендіатом для підготовки до професорського звання з ембріології та порівняльної анатомії при медичному факультеті. Водночас, він короткий термін працює лікарем у приватному жіночому пансіоні.

Порадившись із **Зосимом Стрельцовим**, визначили тему дисертаційної роботи: “Епітелій людського хоріона і його роль у гістогенезі людського посліду”. Прилюдний захист дисертації відбувся 30 квітня 1884 року, і він отримав диплом № 506 зі ступенем доктора медицини. Рада університету також затвердила це звання. В архіві зберігається власноручний автограф Кащенко “*Curriculum vitae*”, в якому він зазначає: “*Одержав ранг доктора медицини та стан приват-доцента порівняльної анатомії, яку й читав два роки*”. Невдовзі Кащенко запропонували закордонне наукове відрядження — і він погодився. Від 1886 року він перебуває в Німеччині та Італії, слухає лекції, працює у лабораторіях ембріолога **Вільгельма Гіса**, анатома **Вільгельма Валдесера**, біологів **Ернста Геккеля**, **Оскара Гертвіга**, працює на зоологічній станції Дорка в Неаполі. Через два роки молодий учений Микола Кащенко повертається до Харкова і продовжує читати лекції на медичному і фізико-математичному факультетах.

У 1888 році він одружується з вісімнадцятирічною Ольгою Миколаївною, і того ж року молоде подружжя переїздить до Томська, де Кащенко призначили екстраординарним професором Імператорського

університету кафедри зоології, порівняльної анатомії та фізіології. Кащенко поринає в проблеми вивчення флори і фауни Сибіру, що приносить йому світове визнання, високий науковий авторитет. Але це стало результатом його невтомної дослідницької праці, численних наукових експедицій Алтаєм, на річку Об, на Барабинські озера, вздовж Сибірської залізниці між містами Омськ, Томськ і Красноярськ. Він зібрав неймовірно багато матеріалу, що дає йому можливість публікувати десятки наукових праць. Він очолює палеонтологічні розкопки на околицях Томська. Рада Московського університету 1901 року надає йому науковий ступінь доктора зоології за великий обсяг його наукових зоологічних досліджень. У 1904 році його призначають на посаду ректора Томського університету, а наступного року Микола Феофанович разом із губернським агрономом **В. Бажасевим** організували Томський відділ Московського товариства сільського господарства. В 1902 році Микола Кащенко засновує при університеті зоологічний музей, закладає свій перший сибірський розсадник і організовує разом із професором **Іваницьким** Товариство садівництва. Вчений бере активну участь у читанні публічних лекцій, зокрема, на святкуванні 100-річчя від дня народження Дарвіна, виступає з доповідями “Корені дарвінізму” і “Дарвінізм та етика”. Того ж року (1909) Кащенко надано звання заслуженого професора Томського університету. В Томську Кащенко також викладає зоологію в акушерсько-фельдшерській школі, працює над книгою “Смерть і долголетие с биологической точки зрения”, яку видає в 1914 році. Це був підсумок його власних роздумів, висновків із практики, а також аналіз праць **Ілії Мечнікова**. Вчений не був осторонь громадської діяльності, наприклад, у 1897—1912 роках був почесним мировим суддею в Томському міському управлінні, дійсним статським радником [1].

Сибір вразив М.Ф. Кащенко своїми масштабами, величезними природними можливостями, контрастами багатства і злиднів. Він і гадки не мав, що цей незайманий край упродовж 24 років буде для нього полем різнобічної наукової діяльності. Кащенко приваблювала, здавалося б, фантастична ідея: створити плідництво там, де його не було і де зовнішні умови для цього зовсім несприятливі. Микола Феофанович підійшов до реалізації цієї ідеї як учений, що не лише поставив перед собою мету, а й чітко уявляв шляхи її реалізації [3, 4].

“*Мене зацікавила думка про можливість створення плідництва там, де його, власне кажучи, не існує і де зовнішні умови для нього найбільш несприятливі.*

“*Отже, акліматизація плодівих і частково квіткових рослин на наукових засадах стала моїм улюбленим відпочинком від зоологічних робіт*” [5].

Він невтомно і вдумливо експериментує, вивчає дикі плоди виду, оцінює їхні потенційні можливості, впроваджує європейські сорти, оз-найомлюється з роботами місцевих садівників-аматорів. Свою присадибну ділянку професор перетворює на живу лабораторію, де крім найстійкіших європейських

сортів вирощує сибірську та китайську груші, дикий абрикос, степову вишню, сибірські ягідні культури [6, 7].

У цей же час М.Ф. Кашенко листується з **І.В. Мічуріним**, одержує від нього саджанці, живці, насіння, прагнучи об'єднати зусилля аматорів-піонерів сибірського плодівництва, поставити їхні досліди на наукову основу.

Листувався й одержував матеріали також з Вашингтона, від старшого садівника сільськогосподарського департаменту США **К.А. Райерсона**.

Микола Феофанович, як організатор і популяризатор сибірського садівництва, науково обґрунтував і експериментально довів його можливість, спростувавши думку про те, що в суворих природно-кліматичних умовах Сибіру і Далекого Сходу неможливо вирощувати сади.

Сам Кашенко говорив про себе, що, як українець за походженням, він із палкою пристрастю ставиться до садівництва. Перекоаний дарвініст, талановитий натураліст і сумлінний експериментатор, він формулює свої погляди на шляхи виведення сибірських сортів, ідеї щодо теорії акліматизації [8].

Клімат Сибіру, на жаль, виявився згубним для талановитого вченого Миколи Кашенка, і він змушений, за станом здоров'я (хоч як важко було залишати університет і розсадник), переїхати до Києва. Велика родина Кашенків поселилася на Лук'янівці. Від 1912 року вчений працює у Київському політехнічному інституті, очолює кафедру зоології сільськогосподарського відділення.

“... Однак пристрасть до садівництва, причому родова, до того ж підкріплена звичкою до наукових дослідів, що вкорінилася, виявилася невеликою, і я ...

можна сказати ...захопився звичною справою,” — напише Микола Кашенко у своїй книзі “Перші кроки мого акліматизаційного розсадника в м. Києві” [9]. Але інтерес до рослин і акліматизації був настільки великим, що М.Ф. Кашенко не зміг залишити цю справу. На невеликій ділянці землі (1200 м²), яку йому було виділено для особистого користування на території Політехнічного інституту, він у 1913 р. заклав свої перші досліди [10].

Основою саду стали саджанці різних порід із відомих у Києві приватних колекцій і садівництв **Л. Сумиренка**, **В. Крістера**, **Ф. Мейера**, помологічного саду **М. Сафронова**, приватного саду **А. Осінова** — голови Київської спілки садівників, із Лаврського саду. В 1913 р. М. Кашенко одержав сім кісточок персика зі садів **Н. Грабаря**, **М. Супруненка**, **І. Карського**, **А. Мокрицького**, садівника з Мінусінська **І. Бедря**. В 1914 р. їх було вже 200 шт.

Згодом учений отримав площу колишнього інститутського помологічного саду, який не доглядали впродовж десяти років. На великій ділянці біля Політехнічного інституту М.Ф. Кашенко проводить дослідження з акліматизації рослин, хоча й з іншими, ніж у Сибіру, видами та сортами, і в 1914 р. вже публічно звітує про перші кроки свого Акліматизаційного саду, або, як він називав його спочатку, розсадника [11].

У роки Першої світової війни М.Ф. Кашенко розпочинає роботу з лікарськими рослинами, оскільки ввезення таких рослин і препаратів із них з Німеччини, яка була тоді головним експортером ліків, припинилося. Уже в 1916 р. в Акліматизаційному саду було зібрано 150 видів лікарських рослин. Під час громадянської війни настоянками зі своїх рослин він лікував мешканців міста.

М.Ф. Кашенко зі співробітниками в Акліматизаційному саду Київського політехнічного інституту

Абрикоса звичайна, сорт Пам'яті Кашенка

Відбиралися перспективні місцеві види, акліматизувалися завезені з інших країв. Найбільшого значення Микола Феофанович надавав таким лікарським рослинам, як подофіл американський (*Podophyllum peltatum* L.), м'ята японська (*Mentha japonica* L.), беладонна кавказька (*Atropa belladonna* L.), полин цитварний (*Artemisia cina* L.), шавлія (*Salvia officinalis* L.), ромашка (*Matricaria recutita* L.), валер'яна (*Valeriana officinalis* L.), наперстянка пурпурова (*Digitalis purpurea* L.) та інші [9].

Наприкінці 1918 року постає Українська академія наук. До складу перших членів УАН запрошено і Миколу Кашенку. 14 листопада 1918 року його призначили академіком. Учений упродовж 1918—1921 років очолював 2-й фізико-математичний відділ УАН, кафедру акліматизації та зоологічний кабінет. Від 1918 року до 1933 працює директором Акліматизаційного саду УАН. У Києві Кашенко спілкується з професором **Володимиром Каравасвим** — великим ентузіастом зоології, таким же мандрівником, як і сам Кашенко, знавцем тропічної флори. В 1919 році вони вдвох створюють у місті Зоологічний музей, і Кашенко стає його директором, перебуваючи на цій посаді до 1927 року. Коли в 1921 році вченого, за рішенням Організаційної Ради КПП, було звільнено з посади професора кафедри зоології, то тільки Академія наук залишилася місцем його роботи.

Восени 1921 року сім'ї Кашенків було сутужно. Вчений, придбавши раніше ділянку землі біля залізничної станції Клавдієве, разом з іншими подвижниками, закладає там плантацію лікарських рослин, вирішивши зайнятися лікуванням хворих травами, бо знавцем цієї справи був блискучим. Проте ця діяльність професора не була позитивно сприйнята керівництвом Академії наук, що змусило його стати на захист траволікування як перспективної галузі медицини...

Цвітіння персика

До 1922 р. Акліматизаційний сад був розташований на території Політехнічного інституту, в 1922 його перенесено на Лук'янівку, де в Миколи Феофановича був власний будинок та 0,5 га саду. В цей час у його розпорядженні залишалися лише дві невеликі земельні ділянки (одна — на території Зоологічного саду, а друга — на Лук'янівці, віддалена від першої на 3 км). Тут, на Лук'янівці, вчений у віці 66 років продовжує свою роботу з акліматизації. Оскільки місця для лабораторії не було, він перетворює на робочі приміщення кімнати своєї квартири (вул. Мельникова, 45) [12].

Працювати доводилося у надзвичайно скрутних умовах. Не можна без хвилювання читати спогади про життя і діяльність М.Ф. Кашенка в роки громадянської війни. Всі співробітники Акліматсаду "*розбіглися*", за висловом Миколи Феофановича. Він разом із **С.Д. Лубкіним** (робітником), ім'я якого він згадує з великою вдячністю, та двома його дітьми-підлітками були основними робітниками Акліматсаду. Незважаючи на великі труднощі, саме 1917—1919 рр. були доленосними для саду: саджанці і насіння з київського саду замовляли дослідницькі станції не лише з України, але й з Петрограду, Тифлісу, з Криму, Кубані, — навіть з Маньчжурії. Роботи не припинялися, поступово справи поліпшувалися. У 1919 р. Акліматсад було закріплено за створеною 1918 р. Академією наук, він одержав статус наукової організації, і відтоді (парадокс!) для нього не виділяли ні техніки, ні робітників. Політичні події, складні стосунки влади і Академії призвели до втрати фінансування [12, 13, 14].

У 1923 р. сад одержав спеціальний бюджет, що дало змогу збільшити штат і масштаби роботи. І вже через два роки вчений писав: "*Ми перемогли обстріли, перемогли голоднечу, перемогли навіть зруйнування нашого першого саду в 1921 році. З неймовірним напруженням, та ще й без засобів, ми відновили його на новому місці, мало не в попередньому вигляді*" [15, 16].

Площа земельної ділянки поступово збільшувалася, і, за сприяння влади, в 1930 р. сад складався з п'яти ділянок загальною площею 12 га, де було представлено близько 500 видів і форм багаторічних рослин — південних плодкових, квітково-декоративних,

Сорт персика Пам'яті Шевченка

лікарських, технічних. Було проведено велику роботу щодо планування території, створено мікрокліматичні ділянки для окремих рослин, штучні схили різних експозицій. Багато видів рослин уперше були випробувані в умовах півночі України саме в цьому Акліматизаційному саду. Це був період максимального розвитку робіт Саду. Академік **Є.В. Вотчал**, який оглядав сад, був вражений, як багато досяг Кашенко у своїх дослідженнях. Висновок був такий: *“Роботи вважати серйозними, поза сумнівом, корисними та цікавими. Важко назвати кого-небудь, хто так глибоко змів би досягнути цю спеціальність”*.

Особливе значення мають праці М.Ф. Кашенка зі селекції плодівих культур, зокрема зимостійкого (в умовах Києва) сорту персика. Він поставив собі за мету послідовним добором у кількох поколіннях та шляхом гібридизації створити сорти персика, придатні для культури у північних районах України. Вихідний матеріал для селекції відбирали у приватних садах на північній межі поширення персика, де його вирощували в укритій культурі.

В 1913 р. М. Кашенко одержав сім кісточок персика зі садів **Н. Грабаря**, **М. Супруненка**, **І. Карського**, **А. Мокрицького**. У 1914 р. їх було вже 200 шт. [2, 3, 16, 17]. У 1914 р. було висіяно невелику кількість насіння сортів Нектарин ананасний, Сріблястий ранній, а також насіння від сіянця Осіпова і двох сортів, одержаних ним від відомого тоді садовода Н. Грабаря, — Амсден (плоди якого достигали в липні) та другого невідомого сорту (його плоди достигали у серпні). Сіянци першого покоління були висаджені на постійне місце, і в 1918 р. вони дали перший урожай. Сіянци першого покоління невідомого сорту від Грабаря витримали київські морози і, висаджені на постійне місце 1918 р., почали плодоносити у серпні, тому й були названі Серпневими. Це були гібридні сіянці від сортів Сріблястого раннього та Амсдена. *“Натяк на це можна бачити з того, що в більшості сіянців першого дочірнього покоління колір плодів насиченіший, ніж у сорту Сріблястий ранній, і скоріше підходив до кольору Амсдена”*. Друге дочірнє покоління персиків академіка Кашенка одержано від плодів урожаю 1921 р. Навесні 1923 р. сіянці були

Сорт персика Дніпровський

висаджені в ґрунт. Серед сіянців другої генерації М.Ф. Кашенко у 1926 р. виділив сіянець № 14-С, який вирізнявся раннім достиганням [17]. Деревя другого покоління персиків дуже постраждали після суворої зими 1923—1924 рр. Були відібрані плоди з екземплярів, що вижили. Третє дочірнє покоління Серпневих персиків складалося з двох груп: Серпневих пізніх — із суміші насіння висаджених у 1928 р. сіянців за номерами від 1 до 144 та Серпневих ранніх — від насіння урожаю 1927 р., зібраного з сіянця № 14-С, загальною кількістю 31 дерево. Зими 1929—1930, 1930—1931 і 1931—1932 рр. персики пережили добре. У 1932 р. із 128 дерев Серпневих пізніх одержано по-

Пам'ятна дошка

над 25 тис. плодів. Того ж року почали зрідка плодоносити й сіянці від скоростиглого дерева № 14-С Серпневий ранній.

“Цей рік, — пише М.Ф. Кашенко — був урочистим для Акліматизаційного саду. Кущі, рясно вкриті червоно-рожевими й рожевими плодами персиків, становили чудову картину, цілком нову для Києва” [18]. Процес збирання персиків був знятий для кінохроніки. Це була остання радість М.Ф. Кашенка, пов’язана з його творчою діяльністю. В 1933 р. врожай був дуже великий! (близько 65 тис. плодів), але в оригінатора вже не вистачало сили відвідувати насадження й тішитися наслідками своєї багаторічної роботи.

Учений Микола Кашенко і в Києві не був осторонь громадської діяльності: він брав участь у роботі Комісії з вивчення природних багатств України, в Комітеті з вивчення фауни України. Його обрано дійсним членом товариств природодослідників при Харківському та Київському університетах, Харківського товариства дослідних наук, Київського товариства дослідників природи, Київського товариства сільського господарства. Він ініціював заснування багатьох наукових видань, серед яких “Вісник фізико-математичного відділу”, “Праці Акліматизаційного саду”, “Український зоологічний журнал”, “Записки фізико-математичного відділу”...

У страшні часи голодомору Кашенко допомагає хворим людям, даруючи лікарські рослини німеччині й виснаженим голодом. Не полишає й наукову роботу в саду, спрямовуючи свої зусилля на вивчення та створення нових сортів південних плодів, ягідних та лікарських рослин, придатних для вирощування в північних частинах України. Результатом селекційної роботи вченого стали численні нові сорти персиків, абрикосів, винограду, яблунь. Того ж року, в травні, відвідав Київський акліматизаційний сад президент ВАСГНІЛ, видатний учений у розквіті таланту і слави *Микола Іванович Вавилов*.

Він залишився враженим тією титанічною працею, яку вклав у становлення Акліматизаційного саду академік Микола Кашенко. Сад, можна сказати, був дітищем професора, і цю справу, “розпочату академіком Кашенком, потрібно підтримувати як таку, що має державне значення...”.

Науковий доробок вченого-академіка Миколи Кашенка перевищує понад 200 наукових праць. Основні наукові роботи написано з ембріології хребетних тварин, гістології, мікроскопічної техніки, теріології, герпетології, акліматизації і селекції рослин. За заслуги в галузі зоології, анатомії і археології його обирають членом низки товариств: Міжнародного анатомічного, природодослідників при Петербурзькому, Харківському, Томському і Київському університетах. Організатор і директор (1919—1926) Зоологічного музею АН УРСР, засновник (1913) і впродовж двадцяти років директор Акліматизаційного саду в Києві [19].

У 1933 році Микола Кашенко тяжко захворів — стався кроволив у мозок з дальшим ураженням життєво важливих органів і функцій, якими керували уражені центри. Як лікар, учений розумів, що вся надія на організм, але...

Не стало видатного вченого-біолога 29 березня 1935 року. Як він заповідав, його поховали на Лук’янівському цвинтарі в Києві, поряд із його дітищем — Акліматизаційним садом, де він працював до останніх своїх днів, збагачуючи флору України новими видами і сортами рослин. На жаль, нині не залишилося саду, нема й будинку по вул. Мельникова, де він мешкав. Теоретичні основи і практичні прийоми акліматизації, розроблені М.Ф. Кашенком, стали класичними і не втратили свого значення й тепер [3, 16, 20].

Відділ акліматизації плодів рослин НБС НАН України, який названо на честь М.Ф. Кашенка, продовжує наукову роботу з інтродукції та селекції південних та нових плодів культур.

Національний науково-природничий музей НАН України створено згідно з Постановою Ради Міністрів України від 08.06.1966 р. № 440 як експозиційно-територіальний комплекс Геологічного, Палеонтологічного, Зоологічного, Ботанічного та Археологічного музеїв, які до того належали різним академічним установам. Після об’єднання ці чотири музеї стали відділами ННПМ як єдиної академічної установи.

Академік М.Ф. Кашенко був організатором і директором Зоологічного музею (1919—1926)

Світ для М.Ф. Кашенка все життя був загадкою, від якої він не міг відвести очей: хотів зрозуміти його таємницю у самому зародку, потім шукав її в калейдоскопі рослинного і тваринного світу. Нескінченне, незбагненне, мінливе життя — найбільша загадка світу. Де ж сховано, врешті-решт, твою таємницю? Чи пізнає її коли-небудь людина у постійній зміні форм, у вічному оновленні та смерті? Відповідь на це запитання Микола Феофанович шукав навіть в останні хвилини, диктуючи статтю “Форми життя”. Стаття так і залишилася недописаною... Праці М.Ф. Кашенка пережили свого творця і ще довго служитимуть розвитку науки і практики.

Після його смерті в 1935 р. ділянка землі з будівлями перейшла до Інституту ботаніки АН УРСР, а після 1945 р. Акліматизаційний сад увійшов як філія до складу відділу акліматизації рослин Центрального республіканського ботанічного саду АН УРСР (нині Національний ботанічний сад ім. М.М. Гришка НАН України). У 1975 році територію Акліматизаційного саду (на той час близько 5 га) було відведено під будівництво Вищої партійної школи при ЦК КПУ, й Академія наук була змушена терміново звільнити площу під забудову.

Одна із авторів цієї статті, *Клименко С.В.*, за іронією долі, була останнім директором Акліматизаційного саду. Його колекцію (близько 6 тис. рослин) було перенесено на територію ЦРБС АН України. Старі меморіальні дерева, посаджені ще М.Ф. Кашенком, знищені при будівництві. Нині на території Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка, розташованому на місці Вищої партійної школи, зберігся лише один старий платан та кілька грецьких горіхів.

Література

1. **Береговий П. М., Лагутіна М. А.** Видатні вітчизняні ботаніки. — К.: Рад. школа, 1955. — 224 с.
2. **Гришко Н.Н.** Академик Н.Ф. Кашенко — выдающийся биолог-мичуринец. — К.: Изд-во АН УССР. — 1951. — 55 с.
3. **Дрига І.О.** Роботи з акліматизації персиків у Києві // Тр. Ботан. саду АН УРСР. — 1949. — Т.1. — С. 78—96.
4. Заходи. Видання Київського акліматсаду (при ВУАН) — Київ, 1929. — № 3. — 47 с.
5. Історія Академії наук України 1918—1993. — К.: Наук. думка, 1994. — 318 с.
6. **Кашенко М.Н.** Биография ак. Кашенко Н.Ф. // Рукопись. 1.09.1939 г. — 37 с.
7. **Кашенко М.Н.** Воспоминания о Н.Ф. Кашенко // Уч. зап. Томского Гос. ун-та. — 1950. — № 15. — С. 30—42.
8. **Кашенко М.Ф.** На допомогу Київському акліматизаційному саду. — К., 1925. — 27 с.
9. **Кашенко Н.Ф.** Первые шаги моего акклиматизационного питомника в г. Киеве. — Ростов-на-Дону: Изд-во об-ва садоводства, 1914. — С. 24, 25.
10. **Кашенко Н.Ф.** Сибирское садоводство. Подготовлено к печати М.А. Лисавенко. — М.: Изд-во с.-х. литературы, 1963. — 216 с.
11. **Кашенко Н.Ф.** Надежды сибирского садовода // Плодоводство. — 1908 р. — № 8. — С. 667—675.
12. **Клименко С.В.** Микола Феофанович Кашенко // Укр. ботан. журн. — 1997. — Вип. 54, № 3. — С. 308—312.

Прикро усвідомлювати, що й досі, вже в незалежній Україні, відбувається знищення культурних пам'яток, а також національної пам'яті, мало уваги приділено поверненню імен славетних українців, серед яких і видатний біолог, ембріолог, селекціонер, доктор медицини (1884) та зоології (1901), приват-доцент порівняльної анатомії (1884), заслужений професор (1909), академік ВУАН (1918), *Микола Феофанович Кашенко*, 160 років від дня народження якого відзначається саме цьогогоріч. ■

Могила Миколи Кашенка та його дружини на Лук'янівському цвинтарі в Києві

13. **Клименко С.В., Чувікіна Н.В.** Акліматизаційний сад. Енциклопедія сучасної України. — К.: Кординаційне бюро, 2001. — Т. 1. — С. 299, 300.
14. **Клименко С.В., Скрипченко Н.В.** Сорты плодовых и ягодных растений Национального ботанического сада. — Киев, 2013. — 104 с.
15. **Клименко С.В., Чувікіна Н.В.** Марія Олександрівна Касаєва — одна з найперших співробітників відділу дендрології Національного ботанічного саду ім. М.М. Гришка // Інтрод. рослин. — 2010. — № 2. — С. 92—97.
16. **Коханова Л.Л., Комарницькая А.М.** Пятьдесят лет работы по акклиматизации южных плодовых растений на севере Украины // Бюл. ГБС. — 1964. — Вып. 52. — С. 25—29.
17. **Коханова Л.Л., Павленко Г.С.** Південні рослини крокують на північ. — К.: Наук. думка, 1967. — 172 с.
18. **Лисавенко М.А.** Жизнь и деятельность Николая Феофановича Кашенко // Н.Ф. Кашенко. Сибирское садоводство. — М.: Сельхозиздат, 1963. — С. 5—27.
19. **Родионов А.П.** О выведении зимостойкого персика // Укр. НИИ садов. Биология и селекция плодовых и ягодных культур. — Вып. 39. — К.: Госсельхозиздат УССР, 1953. — С. 15—23.
20. **Тяжелыников А.Д.** Кашенко как основоположник научного садоводства в Сибири // Уч. зап. Томского Гос. ун-та им. В.В. Куйбышева. — 1950. — № 15. — С. 69—74.
21. **Шендеровський В.** Нехай не гасне світ науки. — Т. 3. — К.: Простір. — 2011. — С. 115—121.